

GRUNDLAGSUTSKOTTETS UTLÅTANDE 28/2005 rd

Regeringens proposition med förslag till lag om rätt till uppfinningar som görs vid högskolor samt till lag om ändring av lagen om rätt till arbetstagares uppfinningar

Till kulturutskottet

INLEDNING

Remiss

Riksdagen remitterade den 7 december 2004 en proposition med förslag till lag om rätt till uppfinningar som görs vid högskolor samt till lag om ändring av lagen om rätt till arbetstagares uppfinningar (RP 259/2004 rd) till kulturutskottet för beredning och bestämde samtidigt att grundlagsutskottet ska lämna utlåtande om ärendet till kulturutskottet.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- överinspektör Karri Puustinen och regeringsråd Marja-Leena Rinkineva, handels- och industriministeriet
- juris kandidat Kristiina Harenko
- professor Mikael Hidén
- juris doktor, docent Pekka Lämsineva
- professor Kaarlo Tuori.

PROPOSITIONEN

I denna proposition föreslås att det stiftas en lag om rätt till uppfinningar som görs vid högskolor. En högskola får enligt förslaget överta rätten till uppfinningar som gjorts vid avtalsforskning som definieras i lagen. Rätten till uppfinningar gjorda vid öppen forskning kvarstår däremot hos uppfinnaren, om denne inom utsatt tid publicerar sin uppfinning eller förklarar sig villig att utnyttja uppfinningen själv. Vidare föreslås bestämmelser om att göra uppfinningsanmälan, uppfinnarens rätt till skälig ersättning, jämkning av ersättning, offentliggörande av forskningsresultat samt fördelningen av bevisbördan och lösning av tvister. I propositionen in-

går också en lag om ändring av lagen om rätt till arbetstagares uppfinningar.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft den 1 januari 2006.

I propositionens motiveringar om lagstiftningsordning bedöms regleringen mot bakgrund av egendomsskyddet enligt 15 § i grundlagen. Lagförslagen kan enligt motiveringarna behandlas i vanlig lagstiftningsordning. Ändå har regeringen funnit det önskvärt att införskaffa utlåtande av grundlagsutskottet eftersom den föreslagna regleringen tangerar egendomsskyddet enligt grundlagen.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Motivering

Rätt till en uppfinning

Förslag. Lagförslag 1 handlar om reglering av rätt till uppfinningar som görs inom forskningsprojekt i högskolor. Den föreslagna lagen tillämpas enligt 1 § på uppfinningar som kan skyddas med patent i Finland och som personer anställda vid finländska högskolor gör i sitt anställningsförhållande eller personer i forskartjänst vid Finlands Akademi gör vid finländska högskolor. Det s.k. forskarundantaget i den gällande lagen om rätt till arbetstagares uppfinningar föreslås på motsvarande sätt omformuleras till att samma regler tillämpas på alla högskolanställda.

Forskning vid högskolorna indelas i propositionen i öppen forskning och avtalsforskning främst beroende på om en extern part medverkar i forskningsprojektet som finansierar eller på annat sätt. Rätten till en uppfinning gjord vid öppen forskning tillfaller i regel uppfinnaren. Högskolans rättigheter är i sådana fall sekundära. Högskolan kan nämligen överta rättigheterna till en uppfinning som tillkommit i öppen forskning, om uppfinnaren inte inom utsatt tid enligt 6 § 1 mom. har publicerat uppfinningen eller meddelat sin vilja att själv utnyttja uppfinningen.

Enligt 7 § får högskolan överta rättigheterna till uppfinningar vid avtalsforskning. Högskolan ska göra en anmälan till uppfinnaren enligt 5 § 3 mom. inom utsatt tid. Försummas anmälan ska högskolan enligt 7 § 2 mom. anses ha avstått från sin rätt till uppfinningen. Självfallet kan högskolan avstå från sina rättigheter också genom att uttryckligen meddela om det.

Bestämmelser om rättigheter till uppfinningar i andra situationer än öppen forskning eller avtalsforskning ingår i 8 §. Där föreskrivs att högskolan har företrädesrätt att förhandla med uppfinnaren om rättigheter till uppfinningar gjorda i sådana situationer, samt rätt att mot en skälig ersättning få bruksrätt till en uppfinning som är nödvändig med tanke på högskolans verksamhet.

Enligt 9 § 1 mom. har uppfinnaren rätt att få en skälig ersättning för uppfinningen när högskolan på det sätt som avses i 6—8 § har övertagit rättigheterna till den. När ersättningens storlek räknas ut beaktas enligt 9 § 2 mom. de omständigheter som påverkat tillkomsten av uppfinningen samt de intäkter som högskolan får av uppfinningen. Domstolen kan enligt 10 § 1 mom. bestämma annat om ersättningen, ifall väsentligt förändrade förhållanden ger anledning till det. Den som har gjort en uppfinning som hör till tillämpningsområdet för denna lag har enligt 4 § rätt att bli erkänd som uppfinnare.

Bedömning av förslaget. Upphovsrätten, patenträtten och rätten till varumärke hör till de immateriella rättigheter med förmögenhetsvärde som åtnjuter egendomsskydd enligt 15 § i grundlagen (RP 309/1993 rd, s.66/II, GrUU 1/1995 rd, s. 1, GrUU 38/2000 rd, s. 2, GrUU 7/2005 rd, s. 2/I). Detta skydd gäller också uppfinningar som kan patenteras. Den föreslagna regleringen har relevans också med hänsyn till tryggnad av vetenskapens frihet enligt 16 § 3 mom. i grundlagen.

Regleringens allmänna mål är att göra den rättsliga ställningen för högskoleuppfinningar tydligare, förbättra förvaltningen av sådana uppfinningar och främja kommersiellt utnyttjande av dem. Dessutom vill man trygga uppfinnarens rätt till ersättning samt skapa ett enhetligare förfarande för forskningsavtal. Målsättningarna är godtagbara. Forskning utförs numera i tilltagande utsträckning inom projekt där högskolor och utomstående aktörer samverkar. De forskare eller forskarlag som deltar i dessa projekt arbetar med finansiering från varierande håll. I denna situation menar utskottet att man bör klarlägga vilken forskarens och högskolans liksom de utomstående aktörernas juridiska situation är i förhållande till de uppfinningar som forskningsarbetet resulterar i.

Ur forskarens synvinkel handlar det om val mellan de forskningstyper som fastställs i lagförslaget. En forskare som utför öppen forsk-

ning kan enligt 6 § behålla rättigheterna till uppfinningar gjorda inom forskningsarbetet. Om däremot en forskare på beställning utför forskning finansierad av någon som står utanför högskolan, eller annan avtalsforskning enligt lagförslaget, får högskolan enligt 7 § överta rätten till uppfinningen.

Med avtalsforskning avses enligt 3 § 3 mom. inte bara avgiftsbelagd serviceverksamhet utan också annan forskning, i vilken åtminstone en utomstående part deltar antingen som utförare av en del av forskningen, som finansierar eller på annat sätt och med vilken sammanhänger skyldigheter som gäller användningen av forskningsresultaten. Ordalydelsen klargör inte helt hur skyldigheten att använda forskningsresultaten ska förstås. Å andra sidan klargör 3 § 2 mom. underpunkt b att skyldigheter som ingår i ett avtal om publicering av forskningsresultat inte i sig är ett tillräckligt kriterium på avtalsforskning. De problem som regleringens vaghet medför lindras av att högskolan och forskningssamarbetsparten enligt 3 § 2 mom. underpunkt c kan komma överens om att forskning som uppfyller kriterierna för avtalsforskning utförs som öppen forskning.

Högskolans rätt att överta uppfinningsrättigheterna gäller enligt 7 § 1 mom. "uppfinningar vid avtalsforskning". Enligt 12 § om fördelning av bevisbördan ska högskolan visa att uppfinningen väsentligen grundar sig på ett avtalsforskningsprojekt eller uppenbart har kommit till inom ett sådant projekt. Det ska således finnas ett tillräckligt klart samband mellan avtalsforskningsprojektet och uppfinningen. Det är av betydelse med tanke på forskarens rättigheter eftersom en forskare som utför avtalsforskning samtidigt kan vara delaktig i öppna forskningsprojekt eller göra en uppfinning i en annan situation som avses i 3 § 4 punkten i lagförslaget. Kravet på samband mellan avtalsforskningsprojektet och uppfinningen bör vederbörligen beaktas när lagen tillämpas i praktiken.

Utöver förhandlingsrätt enligt 8 § 1 mom. har högskolan rätt att mot skälig ersättning få bruksrätt till en uppfinning gjord i situationer som avses i 3 § 4 mom. om den är nödvändig med tanke på högskolans verksamhet. Meningen om verk-

samhet som är "nödvändig med tanke på högskolans verksamhet" lämnar rum för tolkning och preciseras inte nämnvärt i propositionens motiveringar. Enligt motiveringarna ska omnämnandet nämligen hänvisa till uppfinningens verkliga nytta för högskolan. Utskottet rekommenderar att bestämmelsen preciseras t.ex. genom uttryck som beskriver graden av behovet eller nyttan.

Enligt motiveringarna har högskolan inte rätt att utan uppfinnarens samtycke överlåta sin bruksrätt enligt 8 § 2 mom. på en tredje part. En bestämmelse om detta bör skrivas in i lagen.

Den föreslagna regleringen innebär enligt utskottets bedömning inget oskäligt ingripande i forskarnas grundläggande fri- och rättigheter. Med hänsyn till det ovan relaterade står det också klart att det inte handlar om överföring utan villkor och begränsningar av immateriell rättighet jämförbar med expropriation enligt 15 § 2 mom. i grundlagen (GrUU 28/2004 rd, s. 4).

Förslaget innehåller adekvata bestämmelser om uppfinnarens rätt till skälig ersättning. Betydelsefulla med tanke på rättsskyddet är lagförslagets 5 § om uppfinningsanmälan och 12 § om fördelning av bevisbördan. Eventuella tvister om rätt till uppfinning kan föreläggas domstol. Bestämmelserna om överföring av rätt till uppfinning till högskolan påverkar inte behandlingsordningen.

Övrigt

Offentliggörande av forskningsresultat. Enligt 11 § 1 mom. får uppfinnaren inte — om inget annat överenskoms — offentliggöra forskningsresultaten på ett sätt som äventyrar skyddandet eller annat utnyttjande av uppfinningen, om högskolan i enlighet med 7 § kan överta rätten till uppfinningen.

Förslaget innebär ett ingripande i yttrandefriheten enligt 12 § 1 mom. i grundlagen, som tryggar rätten att sprida information, åsikter och andra meddelanden utan att någon i förväg hindrar detta. Också vetenskapens frihet enligt 16 § 3 mom. i grundlagen innefattar rätten att sprida forskningsresultat, en rätt som nära anknyter till

forskarens yttrandefrihet (GrUU 28/2004 rd, s. 4/II).

Det föreslagna förbudet mot offentliggörande behövs för att skydda de till uppfinningen relaterade rättigheterna, eftersom patent enligt 2 § i patentlagen inte meddelas på uppfinningar som offentliggjorts. Bestämmelsen gäller forskningsresultat inom avtalsforskning. Rätten att skydda sådana resultat bör godtas också utifrån synvinkeln hos aktörer som inte hör till högskolan. Bestämmelsen förbjuder inte offentliggörande av forskningsresultat generellt utan begränsas helt riktigt till offentliggörande som äventyrar skyddet eller annat utnyttjande av uppfinningen. Förbudet är inte ovillkorligt. Parterna i ett forskningsavtal kan komma överens om avvikelse från förbudet. Regleringen påverkar inte behandlingsordningen.

Högskolans skyldighet att hemlighålla uppgifter. Enligt 11 § 2 mom ska högskolan hemlighålla uppgifter som anknyter till uppfinningen tills uppfinningen har skyddats på ett tillräckligt sätt och det inte finns andra nödvändiga skäl till hemlighållandet.

Handlingar och upptagningar som innehas av myndigheterna är enligt 12 § 2 mom. offentliga, om inte offentligheten av tvingande skäl särskilt har begränsats genom lag. Förslaget är problemfritt såvida det gäller hemlighållande i syfte att skydda rättigheter relaterade till uppfinningen. Uttrycket "andra nödvändiga skäl" lämnar i reglering av denna typ en rätt bred marginal för tolkningar, särskilt som nödvändigheten enligt bestämmelsens ordalydelse inte verkar vara kopplad till någon avsikt. I det avseendet utgör bestämmelsen på grund av formuleringen ingen självständig grund för hemlighållande, utan den kan enligt utskottets bedömning endast ha betydelse i samband med tillämpning av bestämmelser om hemlighållande i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet eller andra lagar som tillämpas i högskolor. I detta avseende är det tillrådligt att bestämmelsens ordalydelse justeras.

Utlåtande

Grundlagsutskottet anför

att lagförslagen kan behandlas i vanlig lagstiftningsordning.

Helsingfors den 28 september 2005

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Kimmo Sasi /saml
vordf. Arja Alho /sd
medl. Hannu Hoskonen /cent
Roger Jansson /sv
Irina Krohn /gröna
Miapetra Kumpula-Natri /sd

Annika Lapintie /vänst
Reino Ojala /sd
Astrid Thors /sv
Jan Vapaavuori /saml
ers. Toimi Kankaanniemi /kd
Veijo Puhjo /vänst.

Sekreterare var

utskottsråd Sami Manninen.